Spirit of Bosnia / Duh Bosne
An International, Interdisciplinary, Bilingual, Online Journal
Međunarodni, interdisciplinarni, dvojezični, online časopis

Dragi prijatelji, dragi Bosanci (2010)

Sonja Biserko

Nije lako govoriti o Srebrenici i ratu u Bosni ovde pred vama, jer vas je sve doveo ovde u ovu prijateljsku zemlju gde ste našli novi dom. Za sobom ste ostavili svoje domove, sećanja na neki drugi život, svoje najbliže.

Sa sobom ste doneli traumu koju ste ovde savladavali ili je još uvek nosite … Srebrenica kao paradigma bosanskog rata je traumatično iskustvo za sve vas ali i za svakog čoveka koji ima empatiju prema stradanjima drugih.

Svet već petnaest godina svake godine obnavlja sećanje na zločin, sa nadom da se nešto slično nikad ne ponovi. To su govorili i posle Drugog svetskog rata. Ali, ipak se ponovio i to ne samo u Bosni. I to pred očima celog sveta.

Genocid u Srebrenici je poraz ne samo Srbije, već i Evrope koja nije na vreme reagovala. To je poraz Ujedinjenih nacija i njihove politike podjednake distance, odnosno politike "moralne jednakosti" kojom se jednako tretiraju žrtve i agresori u nameri da se zadrži neutralnost. Jedan od svedoka u Miloševićevom slučaju dr Arija je govorio o namerno pogrešnim direktivama i nezainteresovanosti najviših zvaničnika UN u odnosu na nadolazeću tragediju u BiH koju je on nazvao "usporenim genocidom".

Sa moralne tačke gledišta, Srebrenica je bila prekretnica u bosanskom ratu, ali istovremeno i simbol ravnodušnosti i ignoracije zapadnih zemalja. Genocid u Bosni događao se paralelno sa genocidom u Ruandi, gde je ubijeno oko milion ljudi, što je međunarodna zajednica takođe ignorisala.

Srebrenica je dovela i do ozbiljnih moralnih dilema u svetu.

Američka administracija je nakon tog zločina ubrzala završnu strategiju koja je lidere Balkana odvela u Dejton. Osuđeni su neki glavni vinovnici za taj zločin. Danas je i Radovan Karadžić u Hagu gde takođe odgovara za genocid. Samo je još Ratko Mladić na slobodi i ne zna se kada će i da li će uopšte završiti u Hagu. Njegovo hapšenje se prolongira, više nije jasno iz kojih razloga. Brojne su manipulacije u vezi sa tim. To ide tako daleko da njegova porodica traži da bude proglašen mrtvim, a ovih dana se naveliko piše i o njegovim dnevnicima.

Čak je i vlada Republike Srpske pripremila vlastiti izveštaj o zločinu u Srebrenicu koga

se naknadno odrekla.

Evropski parlament je u međuvremenu doneo Deklaraciju koja obavezuje sve zemlje Evope da 11. juli obeležavaju kao Dan sećanja na zločin u Srebrenici.

Pre toga je Međunarodni sud pravde doneo presudu povodom tužbe BiH protiv Srbije za agresiju i genocid. Poznato je da je zbog nedostatka dokaza (najvažniji dokumenti koji se odnose na ulogu Srbije bili su nedostupni MSP zbog dogovora Karle del Ponte i Beograda) doneta presuda kojom se Srbija amnestira od neposredne odgovornosti za genocid, ali je odgovorna za nesprečavanje genocida. Vama je poznato, kao i meni, da je ta involviranost Srbije bila neupitna. Nije nam potrebna presuda Međunarodnog suda da bismo to znali.

Srbija je nedavno usvojila u Skupštini Deklaraciju kojom prihvata presudu Međunarodnog suda bez da je eksplicitno pomenula samu reč genocid. Indirektno je to ipak prihvatila kao svoju odgovornost. Međutim, i to je važan korak u priznavanju tog čina, makar i delomično.

Inicijativa predsednika Borisa Tadića da se donese Rezolucija o Srebrenici pokrenula je debatu koja je ogolila dubinu srpske frustracije i poricanja, i u tom smislu, odbijanja da se suoči sa nedavnom prošlošću, posebno u odnosu na rat u Bosni. Postojanje Republike Srpske i činjenica da ona postoji 15 godina stvorila je utisak kod srpske elite da je samo pitanje vremena i međunarodnih okolnosti kada će ratni ciljevi biti u potpunosti realizirani.

Dubina tog mainstream mišljenja dodatno se ogolila i kroz reakcije nosilaca tog programa. Oni optužuju predsednika, srpsku vladu i parlament za "rizičnu, raskolnu, kratkoumnu nacionalnu i državnu politiku". Taj krug osporava pravo na evropeizaciju Srbije, koja podrazumeva kvalifikovanje zločina u Srebrenici. Jer, to "zastupaju nedorasli političari, korumpirani intelektualci i neki mediji". Aktuelna vlada je optužena da prihvata "džihadsko-fundamentalističke bošnjačke propagandne laži o srpskom genocidu u Bosni i Srebrenici" i da "nesavesno neodgovorno izjednačavamo svoje ratne zločine sa tobožnjim 'holokaustom' nad muslimanima, brojimo i umnožavamo svoje zločine, a prećutkujemo bošnjačke i hrvatske – čime i naše potomke činimo pripadnicima genocidnog naroda ravnog sa nacističkom Nemačkom".

Većina parlamentarnih stranaka je tražila da se usvoje dve rezolucije, jedna koja bi osudila i zločine nad Srbima. Konzervativni blok u parlamentu se zalagao za kvalifikaciju "najstrašniji zločin", "zločin" ili "težak zločin".

Prilikom pokretanja inicijative za usvajanje rezolucije o Srebrenici, Boris Tadić je bio svestan da ona neće naići na široko odobravanje ni u Srbiji ni Republici Srpskoj, ali da je obaveza Skupštine Srbije da je donese. Dodao je da su "političari ti koji moraju da budu u stanju da preuzmu odgovornost i za takve političke odluke, jer ih zbog toga građani biraju na izborima, a onda ih, faktički, na izborima nagrađuju, ili kažnjavaju zbog toga". Ova njegova inicijativa bila je rezultat više okolnosti: pritisaka iz vana, ekonomske realnosti u kojoj Srbija živi i saznanje da samo pomeranjem na ovom pitanju ona može da očekuje brže kretanje ka EU.

Suočen sa otporom kod većeg dela političkog establišmenta, Tadić je istakao da

saosećanje sa žrtvama Srebrenice ni na koji način ne isključuje pravo i obavezu Srbije da se seća svojih žrtava, odnosno žrtava koje je pretrpeo srpski narod. S obzirom na predloge da se usvoje dve rezolucije rekao je: "Što se tiče druge rezolucije, o srpskim žrtvama, svaki narod koji bi nipodaštavao vlastite žrtve, opet bi, u etičkom smislu, činio loše delo. Smatram obavezom Srbije da donese i takvu rezoluciju. Ali, baš zbog toga što ne treba donositi jednu rezoluciju, što treba pokazati empatiju ili sposobnost uživljavanja u tuđu muku, smatram da je potrebno doneti dve rezolucije, i to ne u jednom danu".

Ovde želim da istaknem da se deo javnosti u Srbiji, pre svega, jedan broj nevladinih organizacij, već godinama zalaže za donošenje rezolucije o Srebrenici, a nakon što je Evropski parlament usvojio svoju rezoluciju, svakog 11. dana u mesecu predstavnici tih organizacija stajali su pred zgradom Predsedništva i tražili od predsednika Tadića da pokrene inicijativu o rezoluciji. Pritisak civilnog sektora je konstantan i stvorio je atmosferu o moralnoj obavezi Srbije da se odredi prema tom pitanju.

One su prvi predlog rezolucije Skupštini Srbije podneli 2005. godine preko Nataše Mićić (GSS) i Žarka Koraća (SDU). Te iste godine grupa od osam NVO je održala tribinu i niz drugih manifestacija povodom desetogodišnjice genocida u Srebrenice. Tražena je osuda genocida u Srebrenici i denunciranje politike koja je do toga dovela. Te godine i niz drugih manifestacija je obeležilo desetogodišnjicu, ali sa drugačijim predznakom; na tribini održanoj na Pravnom fakultetu u Beogradu, uz učešće profesora tog fakultet negiran je taj zločin.

Poricanje genocida

Poricanje genocida dobilo je na zamahu posebno nakon presude Međunarodnog suda pravde i to, pre svega, u akademskim krugovima. Napisane su brojne knjige čije se teze svode na to da je Srebrenica smišljena kako bi se ocrnio srpski narod, da su to bili vojnici, da nije bilo više od dve hiljade ubijenih… Osim toga, paralelno sa negiranjem broja i genocida u Srebrenici, neposredno u blizini Srebrenice, u Bratuncu je podignut spomenik za tri hiljade srpskih žrtava. Tako se Srebrenica pominje uvek zajedno sa još jednim toponimom – Bratuncem. 12. juli, znači, samo dan posle sećanja na genocid u Srebrenici, je dan sećanja na srpske žrtve.

Ova manipulacija je dobila legitimitet, jer se već toliko puta ponovila da je potrebno mnogo napora da bi se opovrgla i ispričala prava istina o Bratuncu. To je opasno, pre svega za mlade generacije koje nemaju ni znanje ni želju da se o tome obaveste. To stvara začarani krug manipulacija i laži. Nije moguće sprečiti buduće genocide i zločine protiv čovečnosti ako ne razumemo istinu o Srebrenici i njene uzorke.

Haški tribunal je presudio genocid u nekoliko slučajeva, što znači da je to nesporna istina, a to je potvrdio i Međunarodni sud pravde. O tome su svedočile brojne žrtve. Žene Srebrenice su putovale i po Srbiji i o tome govorile. Međutim, prihvatanje te istine trajaće dugo i biće nevoljno.
Rasprava o Deklaraciji je ipak pokrenula pitanje odgovornosti, uz veliki otpor kako javnosti, tako i akademske zajednice. Pritisak koji se povećavao iz međunarodne zajednice stvorio je utisak da rezolucija mora biti usvojena, pitanje je samo u kojoj formi.

Međutim, Deklaracija neće imati puni smisao ukoliko se ne „prevede“ na jezik koji će javnost razumeti, ukoliko se ne ugradi u udžbenike, ukoliko to ne postane zvanična istina, ukoliko mediji o tome ne počnu govoriti sa uvažavanjem činjenica i sl.

Spska elita stekla je svest o tome da integracija u EU zahteva izvesne moralne gestove za koje je ona nespremna. Međutim, postoji svest i o neminovnosti takvog čina; rasprava o Srebrenici pokazala je i odnos snaga u društvu. Nastavak rasprave o rezoluciji mora se povezati i sa obavezom hapšenja Ratka Mladića. Tek tada će rezolucija dobiti svoj pravi značaj; to podrazumeva i to da presude Haškog tribunala postanu deo zvanične istine u Srbiji. Ukoliko se to ne dogodi ta deklaracija će imati samo komercijalni značaj.

Kultura poricanja se odražava i kroz dominirajući politički diskurs. Mnogi zločini nisu više negirani, ali se opravdavaju ili relativiziraju.

Poricanje onemogućuje normalizaciju odnosa sa Bosnom i Hercegovinom. Bez definisanja političkog i društvenog konteksta u kome je genocid bio moguć, nije moguće ni pomirenje.

Poznato je da je poricanje gotovo pravilo u svim postkonfliktnim naracijama. Do sada je međunarodna zajednica uslovljavala podršku zemljama u regionu saradnjom sa Haškim tribunalom. Srbija je, naravno, u specifičnoj situaciji, jer je vodila četiri rata i jer je podržala i učestvovala u genocidu u Bosni. Do sada je njena saradnja bila saradnja zbog koristi. Nije bilo istinskog kajanja i priznanja odgovornosti.

Međunarodna zajednica je propustila priliku da Srbiju primora na ispunjenje i moralnih obaveza prema regionu i svetu. U tom smislu propuštena je prilika da se posveti pažnja samom društvu koje je više od dve decenije na udaru antievropske propagande.

Da bi to bilo ostvarivo postoje dve mogućnosti:
– da se u obrazovanje, kao glavnom ideološkom instrumentu, uključi period od devedestih godina prošlog veka, da se objektivno govori o odgovornosti
– ili da se kriminalizuju poricatelji, što u slučaju Srbije znači – brojni pripadnici elite. To znači usvajanje zakona, kao u Nemačkoj i u nekim drugim evropskim zemajama, kojim se kažnjava poricanje genocida.

Da li je to moguće očekivati u doglednoj budućnosti? Nažalost, mislim da nije.

Sve dok Bosna ima tri različita narativa o nedavnoj prošlosti na kojima je odraslo nekoliko generacija, teško je govoriti o pomirenju. Za pomirenje Srbiji je neophodna hrabra i odlučna elita koju sada nema.
I još nešto:
Bosna je i sada nefunkcionalna država što je posledica Dejtonskog sporazuma koji je blokirao integraciju Bosne. Osim toga, međunarodna zajednica nije stvorila neophodni okvir za pomirenje. Propale su dve komisije za istinu i pomirenje, opet zbog „principa“ neutralnosti, jer se govorilo o tri narativa, o izjednačavanju žrtve i dželata.

Bosna je talac nedovršenog procesa stabilizacije regiona i aspiracija Beograda. Sve dok se suštinski ne ospore pretenzije Beograda stabilnost regiona će biti fragilna, a

Bosna će ostati talac tih pretenzija.

U toku su brojni regionalni susreti na visokom nivou sa ciljem da se stvori regionalni okvir za saradnju. To svakako ubrzava i ekonomska situacija svih zemalja u regionu pojedinačno, kao i spoljne okolnosti. Solidarnost će se možda stvarati na osnovu potrebe da se ekonomski sarađuje.

Međutim, ostaje suštinska potreba – da se objasne uzroci raspada Jugoslavije, kao i da se objasni uloga srpskih elita u pripremi rata, a potom utvrde svi zločini koji su se desili na teritoriji bivše Jugoslavije.

O tome sada već postoji pozamašna dokumentacija, posebno u Haškom tribunalu. To je nasleđe koje je takoreći, još nedirnuto. Ono će imati važnu ulogu u rasvetljavanju uloge srpskih elita.

I na kraju, šta to znači za vas ovde i sve druge Bosance koji su našli utočište na svim stranama sveta. Teško je očekivati da se Bosna oporavi, da se oporavi njeno društveno tkivo. Ona je doživela demografski slom. Za to su potrebne decenije. Bosna je podeljena, Srebrenica je takoreći, bez Muslimana, sem nekoliko žena koje čuvaju grobove svojih najmilijih. Dok su žive te žene, one će svojim prisustvom opominjati. A onda…

Šta je svet uradio za te žene… Takoreći, ništa. Nisu stvoreni uslovi za povratak i normalan život.

Srebrenica je deo srpskog entiteta, po njoj šetaju policajci koji su učestvovali u događanjima iz 1995.

Neki od osuđenih za genocid u Bosni već su na slobodi i slavljeni su kao srpski junaci. Na primer, Biljana Plavšić i drugi.

Danas ovde, kao i verovatno na mnogim drugim mestima u svetu, govorimo o Srebrenici kao simbolu ljudskog zla, kao simbolu nemoći međunarodne zajednice da stane tome na put.

A Bosna je ostala raspolućena i svi pokušaji da se ona spasi do sada su ostali neuspešni. Danas se Bošnjaci sumnjiče za verski fundamentalizam. U tome prednjače srpski nacionalni projektanti, jer tako opravdavaju rat u Bosni. Jer, po njima je muslimanski fundamentalizam bio glavni uzrok raspada Jugoslavije, a danas, kako kažu, ista opasnost se nadvila i nad Srbijom. Zato je Sandžak pod konstantnom tenzijom.

Neutralnost i relativizacija koju je nametnula međunarodna zajednica kada je reč o nedavnoj prošlosti, sprečila je ozbiljno bavljenje prošlošću. U Bosni su zbog toga propala dva pokušaja konstituisanja komisija za istinu i pomirenje. To nije dobro za budućnost Bosne, ali i same Srbije jer ide na ruku poricanju i relativizaciji.

Dodatno, kada je o Srbiji reč, njen moralni oporavak će trajati duže i to samo pod uslovom da bude sposobna da javno osudi i planere projekta, koji još uvek imaju uticaj na donošenje strateških odluka koje se tiču budućnosti Srbije. Tu pre svega mislim na

njen odnos prema Bosni. Rat u Bosni se u tim krugovima tretira kao „oslobodilački rat“, a Radovan Karadžić kao glavni tvorac te, moram da kažem, međunarodno priznate, tvorevine RS.

Balkanski narodi su od Berlinskog kongresa 1878, prošli dramatičan put svoje emancipacije. Mnogi su, kao na primer Bošnjaci, bili osporavani u naporima da se izbore za svoj identitet. To su ostvarili u Drugoj Jugoslaviji, dodatno su ga potvrdili ratom devedesetih, iako su za to platili najstrašniju cenu.

Postoje pokušaji da se neki narodi fizički unište, iskorene, ali se ne može sprečiti njihov nagon za slobodom i vlastitim identitetom. Možda je to jedino što smo za sada naučili o genocidu u Bosni.

Norwegian Helsinki Committee, June 2010, Oslo, Norway
© 2012 Sonja Biserko

The preceding text is copyright of the author and/or translator and is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported License.